

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Апопій Геннадій Вікторович

УДК 351:327.7:061.1(477)

**ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ
ТЕРИТОРІЙ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Полтава – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Львівському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Науковий керівник – Член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор
Загорський Володимир Степанович,
Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, директор інституту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Сафонов Юрій Миколайович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», професор кафедри макроекономіки та державного управління;

кандидат економічних наук
Попадинець Назарій Миколайович,
ДУ «Інституту регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», науковий співробітник відділу регіональної економічної політики.

Захист відбудеться «30» вересня 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.877.01 у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Коваля, 3.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Коваля, 3.

Автореферат розісланий «___» серпня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Ю. Вергал

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Особливістю сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України є її глибокі трансформації, які відбуваються під впливом інтеграційних чинників, конкурентних сил і макроекономічних структурних змін. Відповідно актуалізується проблема осмислення та наукового обґрунтування ефективних організаційних форм і структурних моделей торгівлі. Особливої гостроти набуває ця проблема відносно торгівлі в сільській місцевості у зв'язку з новою концепцією розвитку сільських територій.

На сучасному етапі характер розвитку сільської торгівлі, ефективність її функціонування і рівень конкурентоспроможності не відповідають стратегічним завданням соціальної політики держави на селі, перспективним перетворенням сільських територій і глобальним тенденціям розвитку аграрного сектору, оскільки торгівля на селі розвивається безсистемно, деформовано і протирічно. Ключова причина такого стану – відсутність сучасних фундаментальних наукових досліджень на цьому напрямі.

Зазначене об'єктивно зумовлює необхідність прискорення глибоких змін в територіальній організації торгівлі на наукових засадах із врахуванням активізації розвитку сільських територій і масштабних соціально-економічних перетворень на селі.

Теоретичні і прикладні проблеми розвитку і функціонування сільської торгівлі в різних типах і системах економіки, як органічна складова товарного ринку і форма товарно-грошового обміну розроблені в наукових працях О.Азарян, М. Арбютиної, І. Бланка, Л. Брагіна, Б. Вейтца, Д. Даусона, Дж. Єванса, В. Загорського, Л. Лігоненко, М. Леві, А. Мазаракі, І. Міщука, В. Павлової, В. Перебийноса, Н. Попадинця, Н.Сафонова, Н. Ситник, В. Тейлора, М. Чорної, Т. Футало. Проте сільська торгівля в їх працях розглядається крізь призму системи внутрішньої торгівлі країни.

Більш детально теоретико-методологічні засади і соціально-економічні умови розвитку торгівлі в сільській місцевості досліджено в працях: В. Апопія, П. Балабана, С. Бабенко, О. Березіна, В. Гончаренка, О. Гуторова, Я. Гончарука, В. Іванюти, Н. Карпенко, Ю. Хом'яка, Л. Шимановської-Діанич, однак без належної ув'язки з розвитком сільських територій.

Таким чином, публікації за результатами досліджень розвитку сільської торгівлі в органічному взаємозв'язку з соціально-економічними перетвореннями на селі на засадах теорії сільського розвитку, по-суті, відсутні.

Теоретична і методологічна невизначеність щодо напрямків розвитку торгівлі в сільській місцевості в межах сучасних концепцій і стратегій соціально-економічних перетворень на сільських територіях зумовили актуальність теми дисертаційної роботи, визначили її мету, завдання і структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за темою «Теоретичні і

прикладні засади створення умов ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки» (номер державної реєстрації 0115U001283), в якому автор систематизував детермінуючі чинники впливу на формування системи торговельного обслуговування на селі; та Львівської комерційної академії в межах наукових тем : «Стратегія управління економічним потенціалом на підприємствах торгівлі» (номер державної реєстрації 0110U06832), у якому автор систематизував види потенціалів торгівлі, обґрунтував місце і роль економічного потенціалу у їх складі, дослідив взаємозв'язок соціально-економічного, економічного та матеріально-технічного потенціалу сільської торгівлі; «Трансформації внутрішньої торгівлі та сфери послуг на інноваційних засадах» (номер державної реєстрації 0112U003207), у якій автором досліджено пріоритети розвитку торгівлі в сільській місцевості, механізми активізації інноваційної діяльності підприємств сільської торгівлі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних і науково-прикладних засад формування ефективної системи торговельного обслуговування в сільській місцевості в умовах активізації розвитку сільських територій України.

Відповідно до означеної мети були поставлені такі завдання:

- розкрити теоретико-методичні засади розвитку, сучасний зміст та функції торгівлі в сільській місцевості ;
- дослідити процеси трансформації середовища розвитку і функціонування торгівлі в сільській місцевості в умовах соціально-економічних перетворень на сільських територіях;
- обґрунтувати теоретичні положення і методологічні підходи розгляду сільської торгівлі як об'єкту державного регулювання та підтримки;
- проаналізувати сучасні соціально-економічні перетворення на селі, виявити і оцінити структурні зміни в сільській торгівлі;
- охарактеризувати потенціал сільської торгівлі і визначити шляхи його зміцнення у контексті розвитку сільських територій;
- оцінити доступність населення до торговельних послуг на сільських територіях;
- визначити стратегічні пріоритети розвитку торгівлі в сільській місцевості;
- обґрунтувати концептуальні положення і засади трансформації торгівлі на селі;
- запропонувати шляхи і механізми підвищення рівня соціально-економічної ефективності функціонування сільської торгівлі.

Об'єктом дослідження є процес розвитку торгівлі в сільській місцевості в умовах соціально-економічних перетворень на селі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-прикладні засади формування ефективної системи торговельного обслуговування в сільській місцевості у контексті розвитку сільських територій.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є положення теорій розвитку систем, трансформації, структурних змін, економіки

та організації торгівлі, сільського розвитку, державного управління, аграрної політики, фундаментальні монографічні публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з обраної теми.

Дослідження проведені із застосуванням сукупності методів і способів наукового пізнання: абстрактно-логічний метод – для розкриття теоретичних і методологічних засад розвитку сільської торгівлі; системно-еволюційний – для теоретичного аналізу наукових поглядів на розвиток торгівлі і визначення її як системи; структурний аналіз – для вивчення структурних змін в системі торгівлі; інституціональний метод – для виявлення ролі формальних інститутів в державному регулюванні торгівлі; функціональний аналіз – для обґрунтування трансформацій в торгівлі на селі; економіко-математичні та економіко-статистичні методи – для прогнозування розвитку торгівлі в сільській місцевості, оптимізації її структури та обґрунтування стратегічних пріоритетів.

Інформаційну базу дослідження становили вітчизняне та зарубіжне законодавство, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів, міністерств та відомств України, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Укоопспілки, інформаційно-аналітичні та електронні матеріали Інтернету, власні аналітичні розрахунки.

Наукова новизна отриманих результатів і обґрунтованих автором положень і рекомендацій полягає у наступному:

вперше:

- обґрунтовано і запропоновано науковий підхід до розуміння сутності системи торговельного обслуговування в сільській місцевості, що враховує соціально-економічний характер торгівлі, ґрунтується на виділенні функціональної, організаційної, соціально-економічної та територіально-регіональної підсистем та дозволяє обґрунтувати багатоцільовий характер її функціонування.

удосконалено:

- теоретичний підхід до обґрунтування сутнісної характеристики середовища розвитку системи торговельного обслуговування на селі, який на відміну від інших підходів, розглядає середовище системи торговельного обслуговування як багатогранну структуру взаємопов'язаних елементів (соціальне, економічне, організаційно-правове, інституціональне інноваційне, конкурентне середовище), кожне з яких є комплексом детермінуючих чинників, умов та обставин, впливаючих на еволюцію, характер та тенденції розвитку системи торговельного обслуговування; це дозволило виявити спрямованість та інтенсивність кумулятивного впливу середовища на функції і процеси, які відбуваються в системі торговельного обслуговування на селі;

- систему державного регулювання і підтримки торгівлі в сільській місцевості, особливістю якої є визначення форм методів, засобів та інструментів економічного, соціального та адміністративного характеру, що дозволило забезпечити комплексність впливу державних органів на розвиток і функціонування системи торгівлі в сільській місцевості;

– методичні підходи розрахунку обсягів продажу товарів за всіма каналами реалізації, у якому на відміну від існуючих, запропоновано коригування коефіцієнтів обсягів продажу в торгівлі при дослідженні загальнонаціонального товарообороту юридичних осіб і підприємств в сільській місцевості та визначенні секторальної структури товарообороту на селі, що дозволило визначити реальні масштаби сільської торгівлі і розмежувати товарооборот організованого та неорганізованого ринку;

– методичний підхід до визначення сукупного потенціалу торгівлі на основі інтегральних показників, в якому, на відміну від існуючих, запропоновано враховувати наявні ресурси (матеріально-технічні, фінансово-економічні, трудові), резерви (організаційні, управлінські, ресурсні), зв'язки, відносини і механізми їх реалізації, що дозволило визначити ефективність його використання з позицій максимальних можливостей соціально-економічного, організаційного і техніко-технологічного розвитку і функціонування сільської торгівлі;

отримали подальший розвиток:

– концептуальний підхід до трансформації торгівлі в сільській місцевості в умовах територіально-регіональної децентралізації управління, в якому, на відміну від інших, досліджено багатоваріантність розвитку сільської торгівлі (кооперативний, адаптивний, диверсифікаційний) в умовах посилення автономії сільських територій, що дало можливість розробити концептуальну структурну модель системи торговельного обслуговування у складі сільського ринку та сформувати положення розвитку сільської торгівлі у контексті формування багатофункціональності села;

– структурна модель сільського ринку як окрему сферу прояву і реалізації сукупності соціально-економічних відносин в сільській місцевості, яка на відміну від існуючих, враховує взаємозв'язок між товарною пропозицією, ринковим попитом, об'єктами товарної інфраструктури та інституційним забезпеченням сільської торгівлі, що дозволило обґрунтувати стратегічну мету його функціонування та визначити основні функції;

– методичний підхід до визначення напрямків перспективного розвитку системи торговельного обслуговування в сільській місцевості на основі прогнозної економетричної моделі, що на відміну від існуючих, враховує залежність розвитку системи торговельного обслуговування в сільській місцевості від сукупності чинників економічного, соціального, організаційного правового характеру та дозволяє обґрунтувати стратегічні пріоритети формування і розвитку системи торговельного обслуговування в сільській місцевості на основі оцінки прогнозних значень основних параметрів розвитку сільської торгівлі;

– структурна модель інституціонального забезпечення розвитку і функціонування сільської торгівлі, яка на відміну від існуючої, включає формальні та неформальні інститути, охоплює ринкові і адміністративні механізми, базові принципи, об'єкти впливу: сільську торгівлю, сільську економіку, сферу споживання, соціальну інфраструктуру, сферу виробництва, та забезпечує якісне зростання торгівлі у сільській місцевості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і прикладних рекомендацій стосовно розвитку і трансформації торгівлі в сільській місцевості відповідно до вимог соціально-економічних перетворень на селі в межах загальнонаціональних стратегій і програм розвитку сільських територій.

Прикладні положення та рекомендації щодо відновлення функцій кооперативної торгівлі на селі та активізації заготівельної діяльності прийняті до впровадження Всеукраїнською центральною спілкою споживчих товариств (Укркоопспілкою) (довідка про впровадження № 05/02 від 18.01.2016 р.).

Рекомендації щодо посилення конкурентоспроможності і зміцнення конкурентних позицій сільської торгівлі впроваджено в систему кооперативної торгівлі регіону Спілкою споживчих товариств Львівської області (довідка про впровадження № 01-06/04-1 від 18.01.2016 р.).

Практичні рекомендації щодо оптимізації каналів реалізації аграрної продукції, стимулювання прямих зв'язків для створення інтеграційних господарських систем, організації сучасних форм дистрибуції аграрної продукції прийняті для реалізації Департаментом агропромислового розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 04-1/2-169 від 28.01.2016 р.).

Основні практичні рекомендації прийняті Департаментом економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації для реалізації в програмах соціально-економічного розвитку регіону (зокрема, пропозиції щодо оптимізації соціальної структури торгівлі, розвитку багатокладності, формування ефективної системи дистрибуції агро-продовольчих ресурсів (довідка про впровадження № 4-32-71 від 13.01.2016 р.).

Теоретико-методичні положення, висновки дисертації використовуються у навчальному процесі Чернівецького кооперативного економіко-правового коледжу при викладанні курсів дисциплін «Комерційна діяльність» та «Логістика» (акт про впровадження від 2.02.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Усі наведені в дисертації теоретичні обґрунтування, наукові результати, практичні розробки, висновки та рекомендації одержані автором самостійно. Зі списку наукових праць, опублікованих у співтоваристві у дисертаційній роботі, використано лише ті положення та ідеї, які є результатом власних досліджень.

Апробація результатів досліджень. Основні результати дисертаційної роботи доповідалися на 5 науково-практичних конференціях: науковій конференції за підсумками науково-дослідницької роботи (м. Львів, 1993 р.); IV міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Мережевий бізнес і внутрішня торгівля України та країн СНД» (м. Полтава, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні напрямки відновлення економіки та соціальної сфери України в умовах системної кризи» (м. Львів, 2014 р.); науково-практичній конференції з міжнародною участю «Модернізація системи державного управління: теорія та практика» (м. Львів, 2015 р.), III-й Міжнародній науково-

практичній конференції «Стратегічні імперативи сучасного менеджменту-2016» (м. Київ, 2016 р.)

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано в 14 наукових працях, у тому числі 1 підрозділ колективної монографії, 7 – у наукових фахових виданнях, 1 стаття – в зарубіжному виданні, 5 публікації за матеріалами конференцій. Загальний обсяг праць становить 5,4 друк. арк. (особистий внесок 4,8 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 22 додатків і списку використаних джерел (234 найменувань на 16 с.). Основний текст роботи викладено на 189 сторінках. Робота містить 35 таблиць і 29 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, надано інформацію про апробацію та публікації, структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади трансформації сільської торгівлі в умовах соціально-економічних перетворень на селі»** розкрито теоретико-методичні засади сучасного розвитку сільської торгівлі, зміст, характер трансформацій середовища і функціонування розвитку системи торговельного обслуговування в сільській місцевості, досліджено систему торгівлі на селі як об'єкт державного регулювання і підтримки в умовах активізації розвитку сільських територій.

У роботі розкриті сутнісні аспекти торгівлі в сільській місцевості (сільської торгівлі) як «каналу розподілу», «сфери обігу товарів і послуг», «форми обміну», «виду економічної діяльності», «соціально-економічної системи». Теоретичний аналіз показав, що для цілей даного дослідження доцільно використати функціональний та системний підходи, тобто розглядати сільську торгівлю як «вид економічної діяльності» і «соціально-економічну систему».

Визначено, що як соціально-економічна категорія сільська торгівля відображує складну систему відносин економічного обміну і водночас ринкові механізми обміну та їх соціальний зміст, зумовлений соціальним становищем села. Крім економічних та соціальних відносин вона також охоплює широкий спектр організаційних, управлінських, комерційних, маркетингових, технологічних та інших відносин. Все це зумовлює значну кількість точок зору і суперечливих наукових поглядів на сутнісну характеристику, природу, зміст і форми торгівлі в сільській місцевості.

За міжнародної класифікації (КВЕД) сільська торгівля як вид економічної діяльності характеризується широким спектром процесів основних, допоміжних і додаткової діяльності, які складають зміст її функціонування. Відповідно сутність сільської торгівлі як виду економічної діяльності є забезпечення потреб в товарах і послугах сільського населення, інших споживачів, розташованих в сільській

місцевості (підприємств, соціальних закладів) у формі купівлі-продажу, а також залучення в економічний оборот агропродовольчих ресурсів. В цьому принципово новий підхід у розкритті сутності сільської торгівлі від існуючих дефініцій.

Сільська торгівля, як організаційно-економічна територіальна організація не обмежена лише функціональною структурою. Вона складається також з організаційної, соціально-економічної, регіональної структури, які органічно взаємопов'язані.

Визначено, що «сільська торгівля» і «система торговельного обслуговування в сільській місцевості» (СТОСМ) з позицій функціональності є генетичними поняттями, сутнісно і змістовно спорідненими, а за цільовим призначенням ідентичними. Встановлено, що багатогранна структура сільської торгівлі є фундаментом формування і функціонування системи торговельного обслуговування в сільській місцевості. Саме через систему торговельного обслуговування розкриваються найбільш суттєві властивості і функції сільської торгівлі.

За своєю сутністю соціально-економічна система торговельного обслуговування в сільській місцевості являє собою впорядковану сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних складових (підсистем, елементів), які закономірно утворюють єдине ціле в межах сільських територій і взаємодіють з метою активного формування і мобілізації товарних ресурсів, ефективної реалізації товарів і послуг сільським споживачам відповідно до їх потреб, сприяння соціально-економічних перетворень на селі.

В роботі визначено ознаки СТОСМ: впорядкована структура елементів, система зав'язків і відносин, механізми взаємодії і регулювання, форми організації (рис.1).

Масштаби, складні функції, характер діяльності системи торговельного обслуговування вимагають обґрунтування засад її розвитку і функціонування. В дисертації науково обґрунтовані відповідні засади, які включають економічні закони, принципи, відносини, зв'язки, дійові механізми, а також умови їх реалізації і ступінь впливу.

В процесі дослідження доведено, що для СТОСМ найбільш характерними є: закон вартості, закон попиту і пропозиції, закон єдності товарного і грошового обігу, закон конкуренції, які проявляються в соціальних, правових та організаційних формах. Проте, зазначені закони повноцінно не діють, отже не стали потужною рушійною силою розвитку і функціонування системи торговельного обслуговування.

Основна причина такого стану криється у відсутності належних умов їх реалізації, а також у деформації механізмів їх дії. Тому запропоновано вдосконалювати теоретико-методологічну базу дослідження особливостей зазначених законів, оптимізувати вплив вартісноутворюючих чинників, стимулювати багатокладність в СТОСМ, суттєво підвищити купівельну спроможність сільських споживачів.

Поряд з економічними законами, всебічно досліджено принципи розвитку і трансформації системи торговельного обслуговування. Також принципи

систематизовано за блоками: базові (науковість, свобода вибору, інноваційність, фізична та економічна доступність споживачів, конкурентоспроможність), організаційно-управлінські та функціональні. Виявлено, що по суті ігноруються принципи науковості та інноваційності (частка нематеріальних активів в основних фондах торгівлі не перевищує 2-3%), принцип доступності блокується низькими доходами сільського населення і відсутністю об'єктів торгівлі у третині сільських населених пунктів, принцип системності тільки формується, принцип регульованості носить формальний характер, оскільки існуючі механізми та інструменти економічного та державного регулювання малоефективні і деформовані.

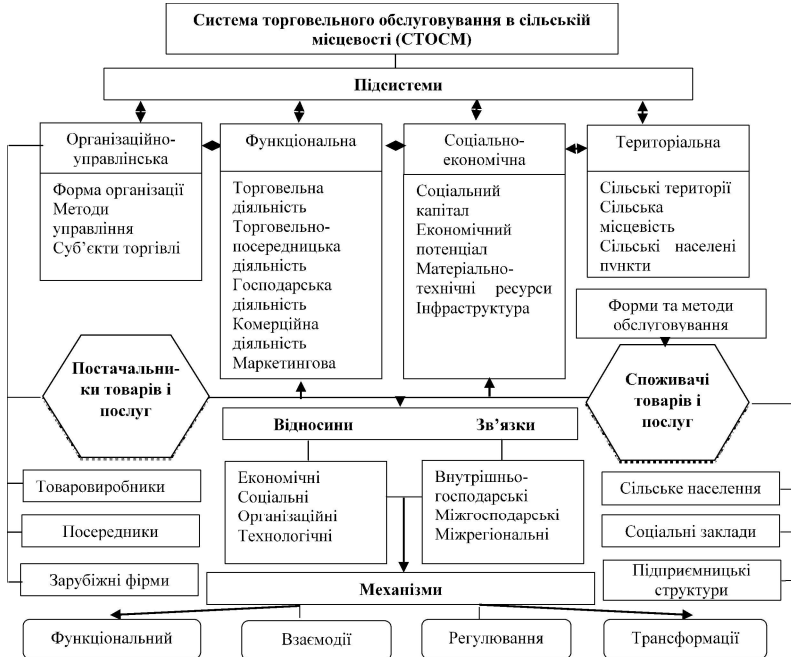

Рис. 1. Складові системи торговельного обслуговування в сільській місцевості

В роботі всебічно розглянуто засадничий характер і дію зв'язків, відносин, регуляторів, які у сукупності з економічними законами і принципами визначають основні засади розвитку і функціонування STOCM.

Дослідження дозволяють стверджувати, що підвищення ефективності впливу засад значною мірою залежить від умов їх реалізації, які нині недосконалі і вимагають глибоких змін шляхом трансформації насамперед середовища розвитку і функціонування STOCM.

Середовище розвитку STOCM структурно багатогранно, а за характером – особливе, зумовлене специфікою сільського життя. Таке середовище структурно охоплює: соціально-економічне, соціально-демографічне, соціально-культурне,

економічне, організаційно-економічне, природно-економічне та інституціональне середовище. Дослідження показало, що всі види середовища зазнають нині глибоких трансформацій сприятливих для розвитку торгівлі. Разом з тим, зберігаються суттєві негативні тенденції та явища: деградація сільських населених пунктів, погіршення поселенської структури, кількісне зростання депресивних сільських регіонів, безробіття і бідність, високий рівень міграції населення, низька інвестиційна активність і звуження масштабів кооперативної торгівлі, ризикованість торговельної діяльності на селі, значна деформація каналів дистрибуції агропродовольчих ресурсів.

У зв'язку з цим, обґрунтовано та запропоновано не тільки теоретико-методичний підхід щодо аналізу середовища розвитку СТОСМ, але й шляхи його трансформації за активної участі держави.

Проаналізовано форми участі сільської торгівлі у реалізації державної аграрної політики, які проявляється у таких формах: розвиток мережі об'єктів торгівлі, ресторанного господарства і сервісу; організація продажу продовольчих і непродовольчих товарів, а також надання послуг сільським жителям; розширення торгівлі будівельними і лісоматеріалами в сільській місцевості, господарськими товарами культурно-побутового та соціально-культурного призначення; Диверсифікація підприємницької діяльності в сфері торгівлі, засвоєння нових видів бізнесу.

Доведено об'єктивну необхідність державного регулювання і підтримки торгівлі в сільській місцевості, зміст якого полягає у системному впливі державних органів на розвиток і функціонування системи торгівлі в сільській місцевості, а також її підтримки з метою забезпечення умов для позитивної динаміки, недопущення диспропорцій і деформацій, підвищення конкурентоспроможності і соціально-економічної ефективності функціонування в інтересах сільського населення, суспільства і держави. Обґрунтовано, що державне регулювання повинно бути не ситуативним і фрагментарним, а комплексним.

Запропоновано систему державного регулювання і підтримки торгівлі в сільській місцевості, яка охоплює форми, методи, засоби та інструменти економічного, соціального та адміністративного характеру та такі першочергові напрямки підтримки як фінансово-економічна, організаційно-правова та соціальна.

У другому розділі «Тенденції розвитку та структурні зміни **Діагностика розвитку системи торговельного обслуговування у контексті розвитку сільських територій**» всебічно проаналізовано стан і характер сучасного розвитку сільської торгівлі, а також її потенціал, визначена ефективність використання сукупного потенціалу, оцінено доступність сільського населення до торговельних послуг.

В процесі дослідження встановлено, що сучасний стан розвитку торгівлі на селі характеризується позитивною динамікою товарообороту, товарним насиченням сільського ринку, структурними змінами в товарообороті, розширенням мережі об'єктів роздрібної торгівлі. З другого боку – негативні

явища проявляються у звуженні організованого сектору торгівлі, неприпустимій територіальній диференціації забезпеченості населення торговельними площами, низькій купівельній спроможності населення, високій частці натурального споживання.

В цілому торгівля на селі розвивається протирічно, проте визначити масштаби і сучасні тенденції розвитку СТОСМ складно з-за паралельного функціонування двох структур: організованого сектору торгівлі (мережі та підприємства) і неорганізованого (об'єкти фізичних осіб-підприємців), причому, останній статистично не обліковується не зважаючи на його домінуючий стан. У роботі запропоновано методичні підходи розрахунку основних показників неорганізованого сектору торгівлі на селі на основі коригування коефіцієнтів обсягів продажу в торгівлі. Критерієм для визначення величини і діапазону корегування запропоновано використовувати співвідношення показників роздрібного товарообороту на 1м² торговельної площі (\bar{C}) в цілому по Україні ($P_{\text{ну}}$) і в сільській місцевості ($P_{\text{нс}}$), тобто:

$$\bar{C} = \frac{P_{\text{ну}}}{P_{\text{нс}}} = \frac{P_{\text{оу}} / S_{\text{у}}}{P_{\text{ос}} / S_{\text{с}}},$$

де $P_{\text{оу}}$ та $P_{\text{ос}}$ – відповідно товарооборот роздрібної мережі по Україні і в сільській місцевості;

$S_{\text{у}}$ та $S_{\text{с}}$ – торговельна площа магазинів.

У той час, як офіційні дані про наявність в сільській місцевості 10,9 тис об'єктів роздрібної торгівлі з річним товарооборотом 37,7 млрд грн (2014 р.) відображають лише стан організованої торгівлі, за нашими розрахунками, відповідно до запропонованого підходу, на селі функціонують 52,6 об'єктів торгівлі, оборот яких складає не менше 60,2 млрд грн.

Аналіз стану торгівлі на селі показав, що ця система забезпечує лише третину потреб сільського населення в товарах. У той же час міграційні покупки в містах складають не менше 68% всіх закуплених сільським населенням товарів. Визначено, що товарна структура товарообороту є надзвичайно деформованою (67,1 % - непродтовари, 32,9 % - продтовари), а економічна і фізична доступність сільського населення до торговельних послуг є ускладненою. Економічна доступність залежить від рівня грошових доходів і роздрібних цін. Грошові доходи сільського населення стабільно межують з прожитковим мінімумом. Як наслідок купівельна спроможність дуже низька, і до того ж, індекс споживчих цін постійно зростає.

Все це призводить до звуження товарного споживання і зростання «натурального споживання» на селі. Товарооборот на одну особу на селі помітно сповільнюється і така тенденція набуває характер гострої соціальної проблеми.

У 2014 р. розрив між товарооборотом на одного міського жителя і сільського перевищив 3,6 рази. Аналіз показав, що не лише економічна, але й фізична доступність сільського населення до торговельних послуг також проблематична. Така доступність

залежить від поселенської структури. Між тим, поселенська структура на селі, як показали дослідження - деформована містах і сільській місцевості.

В Україні у більш, ніж 30 % сільських населених пунктів (8,1 тис. од.) відсутні об'єкти торговельного обслуговування, а в 71 % – немає закладів громадського харчування.(табл. 1)

Таблиця 1

**Забезпеченість сільських населених пунктів України
торговельними об'єктами**

(2014 р.)

	К-ть населених пунктів	у тому числі з чисельністю жителів						
		до 49	50-99	100-199	200-299	300-499	500-999	Більше 1000
Всього в Україні сільських населених пунктів	27016	4684	2807	3911	2807	4118	5107	3582
Зареєстровано жителів (тис. осіб)	13560	98,9	207,3	571,1	691,3	1613,7	3572,2	6805,1
Населені пункти, які мають торговельні заклади	18897	203	796	2697	2578	4012	5060	3551
Населені пункти, які не мають торговельних закладів	8119	4481	2011	1214	229	106	47	31
Частка населених пунктів, що не мають закладів торгівлі, %	30,0	95,7	71,6	31,0	8,2	2,6	0,9	0,4
Частка населених пунктів, які не мають сучасних закладів громадського харчування (%)	71,3	99,6	91,0	97,3	94,6	87,1	64,3	0,1

Примітки. Розраховано за даними Державного комітету статистики.

У контексті розвитку сільських територій проблема полягає у тому, щоб налагодити торговельне обслуговування у кожному населеному пункті, причому на першому етапі в тих, де чисельність жителів перевищує 150 осіб. Йдеться про 1660 населених пунктів, де проживає не менше 500 тис. чоловік.

У процесі дослідження виявлено суттєву регіонально-територіальну диференціацію у рівнях доступності сільського населення до торговельних послуг. Розрив між крайніми значеннями показників окремих регіонів щодо забезпеченості населення торговельними площами –7 разів; об'єктами торгівлі –5 разів; товарооборот на 1 особу – 9 разів.

У дисертації аналіз стану сільської торгівлі проведений у тісному взаємозв'язку з розвитком її потенціалу, який за своєю суттю є інтегрованою категорією, що містить наявні ресурси (матеріально-технічні, фінансово-економічні, трудові), резерви (організаційні, управлінські, ресурсні), зв'язки, відносини і механізми взаємодії. Такий підхід дозволив виділити і всебічно

проаналізувати структуру, стан, ефективність реалізації, а також виявити суттєві відставання та низьку віддачу сукупного потенціалу. Так 1 грн сукупних ресурсів формує лише 4,9 грн обороту, ступінь охоплення СТОСМ купівельних фондів не перевищує 22 % , операційні витрати складають 98 коп. на 1 грн товарообороту, а рентабельність товарообороту коливається у межах 2,5-3 %.

У роботі обґрунтовано і запропоновано шляхи вдосконалення ресурсного потенціалу СТОСМ на інноваційних засадах, її модернізації та підвищення ефективності використання за рахунок диверсифікації торговельної діяльності. Оскільки диференціація доступу сільського населення до торговельних послуг пов'язана з асиметрією економічного розвитку регіонів, запропоновано заходи територіального розвитку і організації сільської торгівлі.

Разом з тим, об'єктивно виникає необхідність обґрунтування стратегічних пріоритетів торгівлі і розвитку її в межах нових форм і моделей.

У третьому розділі **«Стратегічні напрями формування ефективної системи торговельного обслуговування в сільській місцевості»** обґрунтовано концептуальні засади і положення трансформації торгівлі, визначені стратегічні пріоритети і прогнози перспективного розвитку сільської торгівлі, запропоновано механізми і важелі інституціонального забезпечення та організаційно-економічного розвитку СТОСМ.

Доведено, що пріоритети розвитку системи торговельного обслуговування зумовлені активним впливом наступних стратегічних сил: соціально-економічна політика розвитку сільських територій; інноваційний курс розвитку економіки; посилення державного регулювання сільського розвитку; глобалізація ринку агропродовольчих ресурсів; поглиблення процесів євроінтеграції. Як результат, в сільській місцевості формуватиметься новий ринок – сільський, який можна трактувати як окрему сферу прояву і реалізації сукупності соціально-економічних відносин з приводу обміну товарів у товарно-грошовій формі, аграрної продукції, продуктів її переробки, послуг в межах сільської місцевості (рис. 2).

В роботі обґрунтовано стратегічну мету сільського ринку, його блочну структуру, а також функції.

Провідною організаційно-економічною структурою, каркасом сільського ринку є сільська торгівля, яка повинна суттєво вдосконалюватися, трансформуватися і набувати нових форм розвитку.

Концептуально нами виділено три варіанти перспективного розвитку системи торговельного обслуговування в сільській місцевості: кооперативний розвиток (домінування кооперативної торгівлі), адаптивний еволюційний розвиток (адаптація розвитку торгівлі до засад сільського розвитку), диверсифікований розвиток кооперування, інтеграція торгівлі в економічні системи). Доведено, що всі три варіанта мають перспективу, але третій варіант є найбільш доцільним в умовах сільського ринку і територіально-регіональної децентралізації управління. Такий шлях дозволить формувати багату складну сферу торговельного обслуговування, відновити функції різних систем торгівлі, адаптувати торгівлю до вимог сільського розвитку, підвищити роль торгівлі у функціонуванні ринку агропродовольчих

ресурсів, забезпечити інноваційний розвиток торгівлі на селі, сприяти створенню сучасних об'єктів інфраструктурного забезпечення сільської торгівлі.

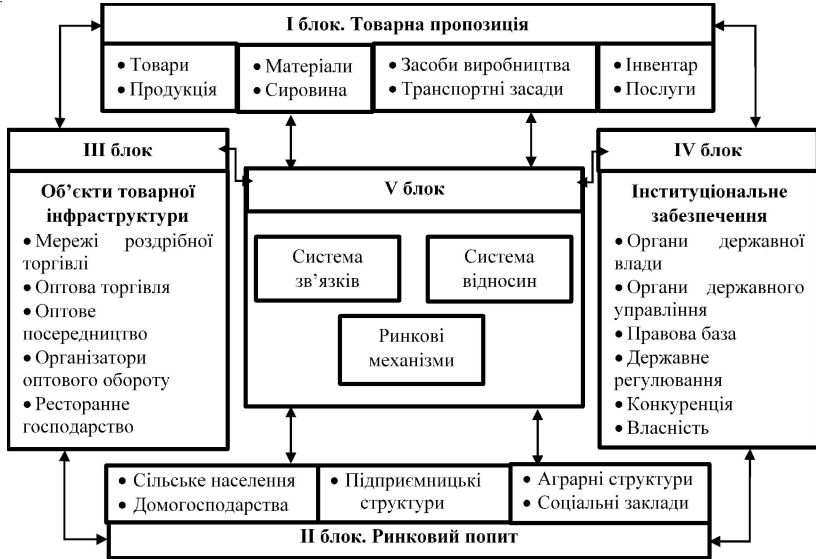

Рис. 2 . Структурна модель сільського ринку

Реалізація стратегічних пріоритетів вимагає всебічної оцінки і аналізу впливу та залежності перспективного розвитку СТОСМ торгівлі від сукупності чинників економічного, соціального, організаційного правового характеру. Економетричний аналіз дозволив встановлювати залежність розвитку основних параметрів торгівлі (роздрібний товарооборот (X_1), товарооборот на одну особу (X_2), частка сільської торгівлі в загальнонаціональному товарообороті (X_3) та інших показників) від різних чинників (грошових доходів (X_4), забезпеченості населення торговельними площами (X_5) і об'єктами торгівлі (X_6)). Окремі рівняння регресії мають вигляд:

$$\tilde{x}_1 = -1,10302 + 2,22681 \cdot x_4; \quad (1)$$

$$\tilde{x}_1 = 61,57385 - 0,058997 \cdot x_5; \quad (2)$$

$$\tilde{x}_1 = 59,14266 - 2,97401 \cdot x_6 \quad (3)$$

На основі параболічного тренду отримані прогнози дані до 2017 року:

$$\tilde{x}_2 = -1,27879 + 0,19653 \cdot x_4 + 0,001095 \cdot x_5 + 0,004879 \cdot x_6; \quad (4)$$

У роботі доведена необхідність суттєвого покращення інституціонального забезпечення розвитку системи торговельного обслуговування. Відповідно науково обґрунтована система інституціонального забезпечення розвитку і функціонування торгівлі із врахуванням посилення економічної ролі і соціальної орієнтації торгівлі в сільській місцевості, а також інтересів в системі взаємовідносин держави, сільської економіки, соціальної сфери на селі, сфери особистого споживання та сільської

торгівлі. Визначено об'єкти впливу (організаційна структура, територіальна організація сільської торгівлі; операційна та фінансово-економічна діяльність її суб'єктів; модернізація і підвищення конкурентноспроможності торгівлі в сільській місцевості) і засоби впливу державних органів на розвиток і функціонування торгівлі (розробка відповідної законодавчої бази, зміни в існуючих законах, впровадження нових нормативів та стандартів).

Система функціонального забезпечення охоплює формальні і неформальні інститути, учасників економічних, соціальних, політичних, організаційних відносин та відповідні механізми, які детально проаналізовані в дисертації.

Цілеспрямований вплив державних органів на розвиток, функціонування і підтримку сільської торгівлі передбачає ефективні засоби регулювання на макроекономічному і територіально-регіональному рівні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й наведено нове вирішення науково-практичного завдання обґрунтування теоретико-методичних і науково-прикладних засад формування ефективної системи торговельного обслуговування в сільській місцевості в умовах активізації розвитку сільських територій України. На основі проведеного дослідження сформульовано такі теоретико-методичні та практичні висновки.

1. Дослідження теоретико-методичних засад розвитку села на сучасному етапі дозволило виявити переважання деяких концептуальних підходів («розвитку аграрного сектору», «розвитку сільських територій», інтегрований – «сільського розвитку»), які відображені в державних стратегіях і програмах. Встановлено, що сільська торгівля не враховує особливості зазначених підходів і у своєму розвитку слідує вузькогалузевим і корпоративним інтересам, що приводить до суттєвих диспропорцій і протиріч у міжгалузевих відносинах. Тому в дисертації обґрунтований теоретико-методологічний підхід розвитку торгівлі на наукових засадах, які охоплюють економічні закони, базові принципи, конкурентно-ринкові та державні механізми, відносини і зв'язки. У роботі розкрита сутність системи торговельного обслуговування в сільській місцевості, яка являє собою впорядковану сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних складових (підсистем, елементів), що закономірно утворюють єдине ціле в межах сільських територій і взаємодіють з метою активного формування і мобілізації товарних ресурсів, ефективної реалізації товарів і послуг сільським споживачам відповідно до їх потреб, сприяння соціально-економічних перетворень на селі.

2. Дослідження складу і структури середовища розвитку сільської торгівлі на засадах просторового розвитку систем з вивченням зовнішньої і внутрішньої структури показало, що агреговано можна виділити базові середовища: соціально-економічне, соціально-демографічне, соціально-культурне, економічне, організаційно-економічне, інституціональне, а також особливі види середовища – конкурентне, інноваційне. Все це дозволило

виявити глибинні процеси структурних змін та трансформацій в різних видах середовищ і визначити їх вплив на розвиток і функціонування торгівлі.

3. Доведено, що торгівля в сільській місцевості повинна стати об'єктом державного регулювання і підтримки, виходячи із активної її участі у реалізації соціальної політики держави; функціонування в складних умовах депресивних сільських районів; забезпеченні в широких масштабах міжгалузевого і міжрегіонального обміну аграрної продукції. Спільність інтересів держави і сільської торгівлі очевидні, тому вплив держави на розвиток торгівлі об'єктивно необхідний, а державна підтримка і стимулювання за змістом повинно бути фінансово-економічного, організаційно-правового і соціального характеру.

4. Виявлена зростаюча роль торгівлі у багатофункціональній структурі економіки села, задоволені потреб сфери особистого і виробничого споживання на селі та інфраструктурному обслуговуванні аграрного ринку, що зумовлює об'єктивну необхідність координації і узгодженого розвитку торгівлі в системі відносин та зв'язків сільських територій. У зв'язку з цим в роботі запропоновано комплексний і узгоджений розвиток торгівлі з організаційними формами виробничої і соціально-економічної діяльності на селі.

5. Сукупний потенціал сільської торгівлі включає різні види внутрішніх потенціалів, з яких можна виділити як базові: економічний, соціальний, техніко-технологічний, організаційно-управлінський і комерційний. Їх всебічний аналіз дає підстави стверджувати, що ресурсна база кількісно задовільна, але якісно відстала. Її оновлення нині носить фрагментарний характер, механізми взаємодії мало розвинуті, ефективність використання низька. При тому, кінетична сила потенціалу торгівлі та поточні її резерви значні. Тому запропоновано методи і механізми ефективної реалізації сукупного потенціалу сфери торговельного обслуговування.

6. У процесі дослідження встановлено, що особливості поселенської структури в сільській місцевості, асиметричність економічного розвитку регіонів зумовлюють суттєву диференціацію фізичної та економічної доступності населення до торговельних послуг, яка набуває характер складної соціально-економічної проблеми. В дисертації обґрунтовано шляхи раціонального територіального розміщення об'єктів торгівлі на селі, оптимізації їх структури, соціальної орієнтації сільської торгівлі, доведення забезпеченості сільського населення торговельними площами до відповідних науково-обґрунтованих норм, встановлених державою.

7. Доведено, що розвиток сільської торгівлі в перспективі відбудеться під впливом домінуючих активних стратегічних сил (соціально-економічна політика розвитку сільських територій, інноваційний розвиток економіки, посилення державного управління, прискорений розвиток аграрного ринку, глобалізація товарних ринків), які визначатимуть пріоритети її соціально-економічного, організаційно-структурного та техніко-технологічного розвитку. В зв'язку з цим обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку системи торговельного обслуговування на селі і дана прогнозна оцінка її перспективного розвитку.

8. У дисертації науково обґрунтована і запропонована концептуальна структурна модель сільської торгівлі, яка містить види торгівлі, характерні для сільської місцевості, організаційно-правові форми, об'єкти торгівлі та інфраструктурного забезпечення. Окремий блок складають державні, галузеві та громадські органи координації, управління, контролю і нагляду, що дозволить не тільки спрямувати розвиток торгівлі в кероване русло але й стимулювати її розвиток.

9. Запропоновано шляхи вдосконалення і оновлення правової бази розвитку торгівлі, зокрема, прийняття Законів України «Про внутрішню торгівлю», оновлення і доповнення Законів України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», «Про споживчу кооперацію», «Про захист прав споживачів», створення нормативної бази, стандартів обслуговування, гармонізації законодавчо-нормативних актів з відповідними документами Євросоюзу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділ колективної монографії

1. Апопій Г. В. Тенденції розвитку торгівлі в сільській місцевості / Г. В. Апопій // Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку : монографія / за ред. А.А. Апопія, П.Ю. Балабана. – Львів : Новий Світ- 2000, 2014. – С. 270-283.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Апопій Г. В. Проблеми і перспективи малого підприємництва в Україні (стаття) / Г. В. Апопій, К. З. Неділько // Торгівля, комерція, підприємництво: зб. наук. праць. – Львів : Львівська комерційна академія, 2013. – Вип. 15. – С. 117-118. *Особистий внесок здобувача – охарактеризовано проблеми гальмування розвитку малого підприємництва та шляхи їх вирішення.*

3. Апопій Г. В. Проблеми інноваційного розвитку внутрішньої торгівлі України / Г. В. Апопій // Вісник Львівської комерційної академії: зб. наук. праць. Серія економічна. – Львів : Львівська комерційна академія, 2013. – Вип. 43. – С. 128-131.

4. Апопій Г. В. Соціально-економічний потенціал сільської торгівлі та ефективність його використання / Г. В. Апопій // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. Серія : Економічні науки. –Хмельницький : ХТЕІ, 2014. – № 7. – С. 42-49.

5. Апопій Г.В. Форми участі торгівлі у розвитку сільських територій / Г. В. Апопій // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. праць. – Львів : Львівська комерційна академія, 2014. – Вип. 16. – С. 63-65.

6. Апопій Г.В. Територіальна доступність сільського населення до торговельних послуг / Г. В. Апопій, Р. В. Криган // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. праць. – – Львів : ДУ Інститут регіональних досліджень імені І.М. Долішнього НАН України, 2014. – Вип. 4 (108). – С. 161-166. *Особистий внесок здобувача – визначено стан матеріально-технічної бази сільської торгівлі.*

7. Балабан П. Торгівля в сільській місцевості: структурні зміни в трансформаційній економіці / П. Балабан, М. Балабан, Ю. Іванов, Г. Апопій // Торгівля, комерція, підприємництво: зб. наук. праць. – Львів : Львівська комерційна академія, 2015. – Вип. 18. – С. 11-16. *Особистий внесок здобувача – визначено соціальні наслідки деградації сільської торгівлі.*

8. Лопащук І. А. Система торгівлі на селі, як об'єкт державного регулювання та підтримки / І. А. Лапащук, Г. В. Апопій // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць. – Львів : ДУ Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАНУ, 2015. – Вип. 6 (116). – С. 110-114. *Особистий внесок здобувача – визначені мотиви, характер і масштаби впливу держави на сільську торгівлю.*

Статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав та виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз

9. Apopiy H. The Formation of the institutional Environment of rural Trade / H. Apopiy // Journal of Research on Trade, Management and Economic Development.. – 2015. – Vol. 2. – Issue 1. – P. 33 – 37.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Апопій Г. В. Нові елементи інфраструктури ринку / Г. В. Апопій // Тези доповідей на науковій конференції за підсумками науково-дослідницької роботи. 1992-1993 рр. – Львів : Львівська комерційна академія, 1993. – С. 41-43

11. Апопій Г. В. Потенціал сільської торгівлі : сутність та особливості / Г. В. Апопій // Мережевий бізнес і внутрішня торгівля України та країн СНД : матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 16-17 квітня 2014 р. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – С. 92-99.

12. Апопій Г. В. Соціальні наслідки деградації торгівлі в сільській місцевості / Г. В. Апопій // Стратегічні напрямки відновлення економіки та соціальної сфери України в умовах системної кризи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 11 грудня 2014. – Львів : Ліана-М, 2014. – С. 57-62.

13. Апопій Г. В. Особлива роль держави у формуванні інституціонального середовища для розвитку сільської торгівлі в Україні / Г. В. Апопій // Модернізація системи державного управління: теорія та практик : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, 9 жовтня 2015 року. – Львів : Львівський регіональний інститут державного управління, 2015. – С. 99-101.

14. Апопій Г. В. Система сільської торгівлі як об'єкт державного регулювання і підтримки / Г. В. Апопій // Стратегічні імперативи сучасного менеджменту-2016 : зб. матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 березня 2016 року. – К.: КНЕУ, 2016. – С. 16-21.

АНОТАЦІЯ

Апопій Г.В. Формування ефективної системи торговельного обслуговування в умовах розвитку сільських територій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Полтава, 2016.

У дисертаційній роботі розкрито теоретичні та практичні аспекти системи торговельного обслуговування в сільській місцевості, обґрунтовано теоретико-методичні засади, а також методологічні підходи розвитку такої системи, досліджено зовнішнє та внутрішнє середовище, виявлено детермінуючі чинники впливу на систему обслуговування в умовах активізації розвитку сільських територій. Доведена об'єктивна необхідність державної підтримки і регулювання системи торговельного обслуговування на селі.

Проаналізувавши стан, структуру і зміст сукупного потенціалу сільської торгівлі, виділено і оцінено ефективність реалізації окремих видів потенціалу. Виявлено рівень регіонально-територіальної диференціації доступності сільських споживачів до торговельних послуг і запропоновано методи її вирівнювання.

Обґрунтовано пріоритети перспективного розвитку системи торговельного обслуговування, зумовлені активними стратегічними силами, побудовано економічно-математичну модель і дана прогнозна оцінка розвитку такої системи, наведена концептуальна структурна модель системи торговельного обслуговування, запропонована п'ятиблокова структура сільського ринку, яка містить функції, принципи функціонування, відносини, зв'язки і механізми, товарну пропозицію і попит, а також об'єкти організаційно-економічного та інституційного забезпечення. У складі такого ринку сільській торгівлі відведено провідну роль.

Сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації щодо функціонування системи торговельного обслуговування на селі в умовах активізації розвитку сільських територій.

Ключові слова: система торговельного обслуговування в сільській місцевості, торгівля в сільській місцевості, розвиток сільських територій, сільський ринок, державне регулювання торгівлі, державна підтримка.

АННОТАЦИЯ

Апопій Г.В. Формирование эффективной системы торгового обслуживания в условиях развития сельских территорий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», Полтава, 2016.

В диссертационной работе раскрыта сущность системы торгового обслуживания в сельской местности (СТОСМ), представляющая собой упорядоченную совокупность взаимосвязанных и взаимозависимых

составляющих (подсистем, элементов) в пределах сельских территорий, которые взаимодействуют с целью активного формирования и мобилизации товарных ресурсов, эффективной реализации товаров и услуг сельским потребителям в соответствии с их потребностями, а также содействия социально-экономических преобразованиям на селе. Раскрыты теоретические и практические аспекты системы торгового обслуживания в сельской местности, обоснованы теоретико-методические основы, а также методологические подходы развития такой системы, исследована внешняя и внутренняя среда, выявлены детерминирующие факторы влияния на систему обслуживания в условиях активизации развития сельских территорий. Доказана объективная необходимость государственной поддержки и регулирования системы торгового обслуживания на селе.

Определены методы и инструменты государственного регулирования сельской торговли, направленность государственной политики на трансформацию социальной, социально-демографической, экономической, организационной и институциональной среды путем активизации деятельности формальных и неформальных институтов. Обоснованы мотивы государственной поддержки и стимулирования системы торгового обслуживания, исходя из того, что эта система выполняет ряд социальных и экономических функций, характерных для государства. Однако паритетность во взаимоотношениях – отсутствует.

Обоснованы методические подходы расчета объемов продажи товаров по всем каналам реализации путем корректировки коэффициентов, выражающих соотношение общенационального товарооборота юридических лиц и предприятий в сельской местности, что позволяет определить реальные масштабы сельской торговли и разграничить товарооборот организованного и неорганизованного рынка

В результате анализа состояния, структуры и содержания совокупного потенциала сельской торговли, выделена и оценена эффективность реализации отдельных видов потенциала и ресурсного потенциала в целом с учетом имеющихся ресурсов, резервов, связей, отношений и механизмов их реализации. Выявлен уровень регионально-территориальной дифференциации доступности сельских потребителей торговых услуг и предложены методы его выравнивания.

Обоснованы приоритеты перспективного развития системы торгового обслуживания, обусловленные активными стратегическими силами, такими как: социально-экономическая политика развития сельских территорий, инновационное развитие экономики, усиление государственного управления, ускоренное развитие аграрного рынка, глобализация товарных рынков. Построена экономико-математическая модель и дана прогнозная оценка развития такой системы, приведена концептуальная структурная модель системы торгового обслуживания, предложена пятиблочная структура сельского рынка, которая содержит функции, принципы функционирования, отношения, связи и механизмы, товарное предложение и спрос, а также объекты организационно-экономического и институционального обеспечения. В составе такого рынка сельской торговле отведена ведущая роль.

Предложена модель институционального обеспечения развития и функционирования сельской торговли, которая охватывает рыночные и административные механизмы, базовые принципы, объекты воздействия: сельскую торговлю, сельскую экономику, сферу потребления, социальную инфраструктуру, сферу производства, что будет способствовать качественному росту торговли и эффективности ее деятельности.

Сформулированы теоретические выводы и практические рекомендации относительно функционирования системы торгового обслуживания на селе в условиях активизации развития сельских территорий.

Ключевые слова: система торгового обслуживания в сельской местности, торговля в сельской местности, развитие сельских территорий, сельский рынок, государственное регулирование, государственная поддержка.

SUMMARY

Apopi G. V. Formation of efficient system of trade services in the context of development of rural areas. – The manuscript.

Dissertation for the Candidate of Economics Science in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy – Higher Educational Institution of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», Poltava, 2016.

The dissertation presents theoretical and practical aspects of the trade service system in rural areas, substantiates theoretical and methodological foundations and methodological approaches for the development of such systems. It examines external and internal environment, identifies determining factors influencing the service system in the conditions of active development of rural areas. It argues for the objective need for the state support and regulation of trade service system in rural areas.

Having analyzed condition, structure and content of the combined potential of agricultural trade, the author selected and assessed effectiveness of certain aspects of potential as well as potential in general. The level of regional-territorial differentiation of accessibility of trade services to rural customers was identified and methods of alignment proposed.

It justified priorities for future development of the trade service system conditioned by active strategic factors, provided a mathematical model and a forecast evaluation for development of such a system. It presented the conceptual structural model of the trade service system, proposed five-block structure of the rural market which contains functions, principles of operation, relationships, linkages and mechanisms, commodity supply and demand, as well as objects of organizational-economic and institutional support. Within such a market, rural trade has a key role. It formulated theoretical conclusions and practical recommendations on the functioning of the system of commercial services in rural areas in the conditions of active development of rural areas.

Key words: trade service system in rural areas, trade in rural areas, rural market, development of rural areas, state regulation, state support.

Підписано до друку 26.08.2016 р.
Формат 60х90 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Умовн. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.
